

**ВИХОВНА ДІЯЛЬНІСТЬ
УКРАЇНСЬКОЇ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ
В 20-30-х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ**

Основним призначенням просвітницької діяльності Української греко-католицької церкви в 20-30-х роках ХХ ст. було виховання підростаючого покоління. Клір Церкви створив цілісну систему своєї діяльності, що була покликана ширити християнське виховання.

Науково-технічний прогрес, розвиток філософських вчень та суспільних відносин зумовили появу якісно нових умов людського буття, що в свою чергу вело до неминучих змін в усіх галузях життя. Зрозуміло, що за цих обставин з'явилися тенденції до кардинальних змін в системі виховання молоді. З'явилися окремі течії й цілі педагогічні школи, які прагнули знайти нові підходи до виховання підростаючого покоління. Їх представники засуджували консервативні методи виховання, вважаючи їх непридатними в умовах загального суспільного поступу. Традиційно захисником консервативних методів виховання було католицьке духовенство, яке протягом багатьох століть творило власну виховну систему, що ґрунтувалася на християнських ідеях. Однак католицький клір був далекий від того, щоб сліпо відкидати надбання інших педагогічних шкіл. Навпаки, він піддавав їх детальному аналізу і прагнув збагатити свою релігійну виховну систему шляхом впровадження в неї найновіших досягнень світських вчених.

У період між двома світовими війнами в Східній Галичині були наявні всі можливості для здійснення християнського виховання молоді. УГКЦ, що була його пропагандистом, мала величезний вплив на українське суспільство. Переважна більшість галичан були практикуючими католиками і свідомими свого батьківського обов'язку у справі виховання дітей. Можна вважати сприятливим (за винятком перших років окупації) ставлення польської державної влади до проблем християнського виховання. Католицька Церква у II Речі Посполитій мала широкі права в школі, отримала великі можливості у вихованні молоді.

Всі школи в Галичині були симультанськими. Це означало, що всі навчальні предмети в них ґрунтувалися на християнських засадах і викладалися для учнів різних віросповідань спільно, лише уроки релігії велись окремо згідно з віровизнанням учнів. Науку католицької релігії

* Перевезій Віталій, аспірант Національного педуніверситету ім. М.Драгоманова.

читали катехити та місцеві священики, а науку релігії інших віровизнань викладали вчителі, що отримали дозвіл відповідної віросповідної громади та шкільної влади. За церквою, поряд з викладанням Закону Божого, було закріплено право апробації всіх підручників для початкових та середніх шкіл. В 1936 р. окремим розпорядженням шкільні власті узгодили викладання всіх світських предметів з наукою релігії.

В цей час Греко-католицька церква відстоювала своє право на повний контроль над здійсненням релігійних практик та уроків релігії в школах. Викладання релігії в школах регламентував XIII артикул конкордату, що був укладений між Ватиканом і Річчю Посполитою. Згідно цього документу викладання науки релігії було обов'язковим у всіх школах (за винятком вищих навчальних закладів) державних і приватних з правами державних. Кількість годин і навчальні плани визначало міністерство віросповідань та освіти в порозумінні з церковною владою. Майже у всіх школах було по дві години релігії щотижня. Підручники проходили апробацію єпископськими ординаріатами та міністерством віросповідань. Учні греко-католицького віросповідання були зобов'язані відвідувати спільні богослужіння, проходити щороку триденні реколекції, тричі на рік йти до сповіді і приймати причастя, спільно молитися до і після уроків. Катехити були зобов'язані брати участь у конференціях, на яких піднімалися проблеми виховання молоді. В Галичині діяло «Товариство катехитів», на яке було покладено завдання вирішувати проблеми, пов'язані з викладанням релігії в навчальних закладах. На 1927 р. товариство нараховувало 109 членів з усіх трьох епахій.

Український греко-католицький клір намагався не втратити зв'язок із тією частиною молоді, яка після закінчення середньої школи вливалася в лави львівського студентства (вищі школи у Східній Галичині були лише у Львові). Українській молоді, особливо сільській, було важко адаптуватися у вищих навчальних закладах міста, оскільки її оточувало переважно польське та єврейське середовище. Українців серед студентів було надзвичайно мало. За таких умов перед українським духовенством стояло особливо важливе завдання: зберегти молодь для рідного обряду, що в свою чергу передбачало збереження найбільш діяльної та освіченої частини нації.

З цією метою в 1932 р. у Львові було утворене "Академічне душпастирство", завданням якого була духовна опіка студентам вузів. Душпастир з неї в разі потреби приймав студентів у себе вдома. Такі форми співпраці із студентством мали велике значення, оскільки молодь, яка серйозно займалася науковими дослідженнями, іноді піддавала сумніву доцільність релігійних практик. Студенти також отримували допомогу не

тільки в духовних справах, але й приватних і навіть матеріальних. Для бідних студентів влаштовувалися безкоштовні обіди, велась добродійна діяльність. "Академічне душпастирство" прагнуло всіма доступними йому засобами підтримати українську студентську молодь, прививало їй почуття солідарності й взаємодопомоги. Академічними душпастирями в період існування цієї установи були о. М.Конрад і о. Й.Кладочний.

Одним із найбільш ефективних засобів християнського виховання, який використовувався українським католицьким духовенством, було утворення молодіжних релігійних товариств та організацій. Найбільш масовим таким об'єднанням було Марійське товариство молоді. Українські марійські молодіжні організації були складовою загальносвітового католицького руху, що ґрунтувався на засадах ширення культу Діви Марії і мав багатовікову історію.

Діяльність молодіжного марійського руху в Галичині після деякої перерви була відновлена в травні 1918 р. о.Й.Маркевичем. Його метою було досягнення загального поширення ідей товариства на всій території, де проживала українська греко-католицька молодь. 25 квітня 1918 р. розпочалась акція творення товариства. Й. Маркевич, об'єднавши кілька десятків гімназистів, утворив перші Марійські дружини, які розпочали організаційну працю (створювались бібліотеки, поширювалась сітка дружин). Однак польська окупація призвела до припинення діяльності організації, яка відновлюється на початку 1920 р. - утворюється Ліга марійських дружин, що поширювала свою діяльність й поза Львовом.

В квітні 1920 р. товариство видало перший календар «Ідея». Згодом товариство заснувало такі часописи: «Поступ» (1921), «Наш приятель» (1922), «Цікаві оповідання» (1923), «Правда» (1924). Активна видавнича діяльність була можливою за стабільної фінансової бази. Однак із-за девальвації польської валюти та економічної нестабільності товариство мало постійні фінансові труднощі.

Об'єднаний марійський рух у Східній Галичині в міжвоєнний період нарахував в своїх рядах близько 25 тис. молоді, що свідчить про його величезний авторитет. Діяльність марійських дружин залежала в першу чергу від їхніх провідників. Талановитими організаторами молоді були: о. І.Цегельський із Городка Ягайлонського, о. професор Т.Горникевич - із української академічної гімназії у Львові, о. С.Веселовський - із Тереховлянської гімназії та багато інших священників.

Іншою масовою загальнонаціональною молодіжною релігійною організацією було об'єднання, що носило назву «Католицька Акція Української Молоді» (КАУМ). Вже протягом першого року існування

КАУМ стала масовим впливовим об'єднанням, що нараховувало близько 150 чоловічих та 50 жіночих гуртків. Поштовхом до утворення КАУМ було релігійно-національне свято «Українська Молодь Христові» (УМХ), що стало виявом солідарності української віруючої молоді Галичини. Свято відбулося 7 червня 1933 р. у Львові і було покликане продемонструвати підтримку католицької Церкви у 1900-ту річницю смерті і воскресіння Ісуса Христа. За різними даними в демонстрації, влаштованій на честь свята брало участь від 50 до 100 тис. осіб. Метою КАУМ було об'єднання молоді Галичини. Серед її завдань була культурно-освітня та виховна праця, що зорієнтована на формування гармонії між вірою і культурою. Товариство проводило спортивні заходи, курси для підвищення рівня фахової підготовки працюючих. Однак найважливішим завданням організації було поглиблення релігійного життя молоді. Засоби до цього були різноманітні - слухання проповідей, духовні читання, релігійні практики, концерти, паломництва, екскурсії, культивування церковного співу тощо.

Жіночим підрозділом товариства була організація, що мала назву «Католицька Акція Української Жіночої Молоді» (КАУЖМ). Перед нею були поставлені ті ж завдання, що й перед КАУМ, але вже з врахуванням фізіологічних особливостей дівчат. Крім того, учасниці КАУЖМ отримували позашкільну освіту, відвідували курси домашнього господарства, краєцтва, друкарства та інші.

Згідно Статуту КАУМ, організація складається із 3 підрозділів: новацтва (об'єднував найменшу молодь віком 10-15 років), доросту (молодь 15-18 років), юнацтва (вік членів 19-35 років). Товариство очолювали архієпархіальні ради КАУМ, створені митрополитом А.Шептицьким окремо для чоловічої (голова А.Мельник) і жіночої (голова К.Янович) організацій.

Товариство КАУМ стало базою для утворення нового молодіжного релігійного об'єднання, що мало назву «Орли». У квітні 1937 р. влада затвердила Статут цієї організації. Тоді ж відбулися її конституційні збори, на яких керівним органом товариства обрано Головну Раду, першим головою якої став А.Мельник. З кінця 1938 р. Раду очолив В.Глібовицький. Низовими підрозділами організації були місцеві гуртки, які складалися з чотирьох відділів: новаків, доросту, юнацтва, старших. Методика праці товариства була наближена до пластової. Особливу увагу «Орли» приділяли фізичному вихованню. Вони організовували активний літній відпочинок української молоді в таборах, що в різних роках діяли в Крилосі, в Соколі біля Галича, у Страдчі, Михайлівцях біля Рогатина. Завдяки таборові праці, створеному «Орлами» при співучасті «Соколу» у

1938 р. було відкопано підвали Успенського собору у Крилосі. «Орли» взяли активну участь у святкуванні річниці хрещення України-Русі, що тривало від серпня 1938 до серпня 1939 року і під час якого відбулися свята Володимира Великого, Святої Ольги, Чесного Хреста, влаштовувались місії, реколекції та академії. В квітні 1937 р. згідно із статусом товариства «Орли» було створено окремий підрозділ (біля 20 членів) організації, спеціально для студентської молоді, що отримав назву «Дружина Орлів ім. Св. Володимира Великого». Її головою було обрано В.Глібовицького.

Після конституційних зборів товариства «Орли» в квітні 1937 р. на базі КАУМ розпочався процес творення місцевих організацій «Орлів». До травня 1938 р. вже діяло 120 чоловічих та 17 жіночих гуртків товариства. До кінця року їх кількість зросла до 165. Загалом об'єднання КАУМ «Орли» на 1939 р. мало 450 гуртків, які нараховували близько 30 тисяч членів.

Крім загальностанових українських релігійних молодіжних організацій, у міжвоєнний період в Галичині діяли товариства, які ставили перед собою завдання об'єднати на засадах католицької ідеології українську молодь конкретних станів та груп. Так, восени 1925 р. було утворено студентську секцію при Українській Християнській Організації (УХО), яка об'єднувала на ідеологічній платформі УХО студентів вищих шкіл Львова. В 1926 р. секція взяла під власний контроль журнал «Поступ». В 1929 р. вона вже нараховувала близько 60-ти членів. Подальший розвиток молодіжного католицького руху диктував необхідність утворення самостійного студентського католицького товариства.

В 1930 р. засновано товариство українських студентів-католиків «Обнова», що сповідувало принцип: «Обновити все в Христі». Товариство нараховувало близько 100 членів. Основною формою діяльності товариства були регулярні «сходини», на яких вирішувались питання християнського виховання, самовиховання, поширення католицького світогляду. Товариство мало інформаційну комісію, що надавала інформативну допомогу тій українській молоді, яка прагнула вступити до вищих навчальних закладів. При товаристві діяла секція, що мала назву «Український католицький академічний сеньйорат». Її членами були старші громадяни, що прагнули в силу власних можливостей допомогти українській католицькій студентській молоді. Серед них були такі відомі науковці і релігійні діячі як М.Дзерович, о. д-р М. Конрад, професори М.Чубатий і К.Чехович.

Товариство «Обнова» стало активним учасником міжнародного студентського католицького руху. Воно входило до Міжнародного секретаріату католицьких студентських федерацій (СКСФ) «Pax Romana» і

брало участь в заходах, організованих нею. Так, у квітні 1934 р. делегати товариства, разом із студентами ще 22-х національностей, стали учасниками міжнародного паломництва до Риму на честь 10-літнього ювілею СКСФ. Під час паломництва делегати «Обнови» звернулися до федерації «Рах Романа» із меморандумом про голод в Радянській Україні. Майже всі студентські католицькі федерації помістили у своїх друкованих органах лист українських владик про голодомор українського народу.

Делегати товариства «Обнова» були учасниками конгресу слов'янської католицької інтелігенції «Славія католика» та «Конгресів католицьких слов'янських студентів і сеньйорів». «Обнова» виступила організатором VI конгресу, що відбувся в 1935 р. у Львові. Це товариство входило також до Федерації слов'янських католицьких академічних організацій, в діяльності якої також брала чеська, словацька і польська молодь.

Увага греко-католицького духовенства була прикута не лише до проблем студентської молоді вищих шкіл Львова. Українські священники виявляли велику турботу про виховання тієї частини молоді, що прагнула здобути робітничу професію. До так званого «ремісничого доросту» зараховувалася та молодь, що закінчивши семикласну народну школу, в 16-річному віці поступала на науку до майстра-ремісника, одночасно відвідуючи тричі на тиждень промислово-доповняючу школу, метою якої було дати учням необхідні теоретичні і практичні знання. На 1936 р. у Львові було 6 таких шкіл - 4 чоловічі і 2 жіночі. Основною соціальною базою для поповнення рядів «ремісничого доросту» була сільська молодь. Розуміючи труднощі, що супроводжували її на шляху адаптації до нових умов життя, греко-католицьке духовенство намагалося стати корисним порадиником цієї частини молоді, надати посильну матеріальну допомогу. У Львові на кошти митрополита А.Шептицького діяла реміснича бурса для молоді, що приїжджала на ремісничу науку до Львова.

Одним із найжахливіших наслідків першої світової війни було сирітство. Десятки тисяч дітей втратили під час війни когось із батьків, чи стали круглими сиротами. Незважаючи на величезну економічну скруту, українці намагалося надати допомогу цим дітям. У повоєнній Галичині було створено соціальні інституції, на які покладалося завдання опіки над сиротами. Найбільшими такими установами були: 1) три єпархіальні комітети опіки над воєнними сиротами, 2) «Товариство охорони дітей і опіки над молоддю», 3) «Український фонд воєнних вдовиць і сиріт», 4) товариство «Українська захоронка», 5) товариство «Захист імені митрополита Шептицького для сиріт». На утриманні цих товариств на квітень 1921 р. було 45 захистів, в яких розміщувалось 2400 дітей. В

сирітських захистах отримали притулок головним чином, круглі сироти. Більшість захистів, що існували в Галичині в 20-30-х роках, утримувалися на кошти Церкви. Завдяки фінансовій допомозі митрополита товариство «Захист імені митрополита Щептицького» восени 1918 р. придбало 3700 моргів лісу, а весною 1920 р. - 340 моргів родючої землі Зарваниці для заснування та утримання господарсько-ремісничої школи. Президентом товариства був сам митрополит.

Згідно вересневого 1918 р. розпорядження єпископа Г.Хомишина кожний душпастир повинен був організувати пожертви серед прихожан на дитячі будинки та приюти, що існували в дієцезії.

Духовенство УГКЦ з врахуванням власних можливостей прагнули полегшати долю українських сиріт. У сирітських захистах, переважно частину яких утворювали василіни, сестри-служебниці та йосафатки, діти знаходили не тільки матеріальне утримання та християнське виховання, а й можливість отримати відповідну їх здібностям професію. Серед дітей, що знайшли притулок в сирітських захистах й перебували під патронатом Церкви, переважали дівчата, бо більшість захистів діяла при жіночих монастирях. Головними проблемами цих дитячих установ відразу після війни були питання, яким чином забезпечити сиріт найнеобхіднішим та дати здібним дітям необхідну освіту. Всі сироти шкільного віку ходили до народних та середніх шкіл або навчалися ремеслам. Діти передшкільного віку виховувались безпосередньо у захистах під доглядом сестер-монахинь. Старші здібні дівчата навчалися головним чином в учительських семінаріях.

Діяльність греко-католицького духовенства, спрямована на християнське виховання молоді, мала надзвичайно велике значення. Вона забезпечувала збереження релігійних та національних почуттів сотень та тисяч українських дітей, сприяла їх фізичному виживанню.

Проаналізувавши доступний нам фактичний матеріал, приходимо до висновку, що Греко-католицька церква в Галичині в 20-30-х роках ХХ ст. одним із найважливіших завдань своєї просвітницької діяльності вважала працю з виховання молодшого покоління. Це виховання носило в першу чергу християнський характер і було спрямоване на поглиблення католицького світогляду української молоді. Найважливішим засобом з досягнення цієї мети було: викладання релігії в школах, творення молодіжних релігійних об'єднань та організацій, виховна діяльність у середовищі студентської та ремісничої молоді, опіка над сирітськими захистами, видрук та пропаганда релігійної та корисної з морального огляду літератури та преси. Вплив Церкви проникав практично в усі сфери життя суспільства. В результаті цього виховна система католицизму охопила майже всю українську молодь.